

Halmi Gábor¹

**Egy „alkotmányoligarchia” megjegyzései,
avagy miről érdemes és miről nem jogtudományi vitát folytatni**

A vitára bocsátott írás – hasonlóan a szerző több korábbi, hasonló témájú munkájához² – tudományos rekvizítumai ellenére valójában egy röpirat, amelynek kimondott célja az olvasóközönség figyelmének felhívása a „globális jurisztokrácia és alkotmányoligarchia” nevű jelenség ideológiai-politikai veszélyeire, és ezzel az alkotmányosság egy meghatározott tudományos felfogását vallók denunciálása, sőt démonizálása. Erről az összeesküvés-elméletéről ugyan lehetne ideológiai vitát folytatni, de ehhez magam bizonyosan nem éreznék késztetést, és feltehetően a rangos jogtudományi folyóirat szerkesztőinek sem ez volt a céljuk. Amiért mégis úgy döntöttem, hogy eleget teszek a felkérésnek, az az, hogy az írás apropóján valóban érdemes eszmét cserélni az alkotmányosság és ezen belül az alkotmánybíráskodás különböző formáinak előnyeiről és hátrányairól, az alkotmányértelmezés módjairól a mai demokratikus rendszerekben.

Az alkotmányos demokráciák típusai

Bruce Ackerman ma már klasszikusnak mondható csoportosítása szerint háromféle alkotmányos rendszer verseng egymással a világban: a monista, a dualista és az alapjogi fundamentalista.³ A monista modellt a korlátlan parlamenti szuverenitás hagyományos, de ma már a gyakorlatban nem létező brit megoldása testesíti meg. Az alapjogi fundamentalizmus – amit Ackerman leginkább a német alkotmánybíráskodással azonosít – az alapvető jogokat a demokratikus döntéshozattal szemben morálisan előnyben részesíti. A dualista megoldás az előző két modell között próbálja megtalálni a középutat, amennyiben a többségi döntésekkel szemben alkotmányos garanciákat alkalmaz, mint például a korlátozott jogkörű alkotmánybíráskodás. Ez utóbbi modell két altípusaként Ackerman újabb munkáiban a hatalommegosztás amerikai rendszerét, és a konszenzuális parlamentáris demokrácia olasz, japán, indiai, kanadai, vagy dél-afrikai megoldásait említi, amelyek éppenséggel az amerikai szisztéma exportjával szemben jöttek létre, ahol az alkotmánybíráskodás és a népszavazás intézményei is a parlamenti hatalom korlátozására hivatottak.⁴

Ezeknek a modelleknek kapcsán érdemes arról vitázni, vajon melyik bizonyult hatékonyabbnak a demokrácia és az alkotmányosság szolgálatára, ami felteszem Pokol Béla számára is a döntő szempont. Tartok tőle egyébként, hogy sok alkotmányjogász, akiket ő a globális jurisztokrácia és alkotmányoligarchia szószólójának tekint, nem az amerikai prezidenciális rendszert favorizálná (ahogy én sem). Arról nem is beszélve, hogy a II.

---

¹ Egyetemi tanár, ELTE TáTK, az MTA doktora

² Lásd Az alkotmánybíráskodás szociológiai és politológiai kérdései. <http://jesz.ajk.elte.hu/pokol56.pdf>. Ez a tanulmány azután megjelent, mint a szerző Alkotmánybíráskodás – szociológiai, politológiai és jogelméleti megközelítésekben (Kairosz, 2014.) című könyvének első fejezete. Ebben a szövegben Pokol az „alkotmányoligarchia” egyik okaként az Alkotmánybíróság tanácsadói stábját nevezi meg, és hatásuk korlátozására különböző munkajogi intézkedéseket javasol. Az alkotmányoligarchia fenyegetéséről lásd még: Globális uralmi rend és állami szuverenitás. In: Takács Péter (szerk.): Az állami szuverenitás. Eszmény és/vagy valóság. Interdiszciplináris megközelítések. Gondolat Kiadó/ MTA TK JTI – SZE DFK. Budapest – Győr 2015. 162–195. p.

³ B. Ackerman, *We the People: Foundations*, Cambridge, Massachusetts, London: The Belknap Press of Harvard University Press, 1992. 6–16. p.

⁴ B. Ackerman, ‘The New Separation of Powers’, 113 *Harv. L. Rev.*, 2000. 633–727. p.

világháború után a „globális hatalom” nyilván nem is véletlenül nem ezt helyezte mint normatív keretet a volt diktatúrák fölé. Már ha egyáltalán helyezett valamit is, persze az 1945-ben éppen legyőzött náci Németország és utolsó szövetségese, Japán kivételével. Arról ugyanis nem érdemes vitatkozni, hogy sem a spanyol, portugál és görög diktatúrák 1970-es évekbeli, sem a volt szocialista országok 1989-90-es bukását követően nem beszélhetünk oktrojált alkotmányos berendezkedésekről. Lehet, hogy a német Alkotmánybíróság a mai napig büszke arra, hogy a spanyol Alkotmánybíróságot gyermekének, a magyart pedig unokájának tekintheti⁵, de szerintem ez sokkal inkább köszönhető a karlsruhei bírák teljesítményének, mint bármiféle hatalmi nyomás eredményének (ha pedig másként lenne, akkor azt bizonyítani kellene).

De ugyanígy nem külső nyomás eredménye az, hogy mára a korlátlan parlamenti szuverenitás brit modellje Nyugaton is kiüresedett az alapvető jogok törvénybe foglalásával Kanadában (1982), Új-Zélandon (1990), az Egyesült Királyságban (1998) és Ausztrália két tartományában (2004, 2006). A törvényhozást korlátozó jogoknak a hagyományos nemzetközösségi modellben ismeretlen rendszerét – ami egyik esetben sem vezetett a bíróságoknak az amerikaihoz hasonlítható hatalmához, és mindenütt fenntartotta a törvényhozás végső döntési jogát – ugyan mind a négy országban baloldali kormányok vezették be, de jobboldali utódaik eddig még nem változtatták meg, pedig lett volna alkalmuk rá. A legnagyobb változás kétségkívül az Egyesült Királyságban történt, egyesek egyenesen a Westminster-i modell bukásáról beszélnek,⁶ azt követően, hogy az Angliában és Walesben 1998-ban hatályba lépett Human Rights Act azt a követelményt fogalmazta meg a törvényhozással szemben, hogy annak aktusai legyenek összhangban az Emberi Jogok Európai Egyezményével. Ez ugyan önmagában nem jogosítja fel a bíróságokat a törvények megsemmisítésére, vagy alkalmazásuk megtiltására, új törvény alkotásáról nem is beszélve, de a felsőbíróságok kimondhatják a törvényeknek az egyezményvel való összeegyeztethetlenségét, és ettől kezdve a kormány és a parlament kezében van a döntés lehetősége. Vagyis a törvényhozó szuverenitása megmaradt, akkor is, ha az alkotmányos gyakorlatban kétségkívül veszített hatalmából az igazságszolgáltatás javára.⁷ A Nemzetközösség országainak új alkotmányos modellje a parlament és a bíróságok párbeszédére épül.⁸ Összehasonlító alkotmányjogi munkák is arra a következtetésre jutnak, hogy a parlamenti szuverenitás jogilag vagy politikailag egyre inkább szűkül, és az elmúlt évtizedben egyre kevésbé lehetünk tanúi a hagyományos korlátlan alkotmányozó hatalomnak, mint a népakarat megnyilvánulásának, még rendszerváltások vagy új alkotmányos rendszerek kialakítása esetében sem.⁹ (Miközben a nép bevonásának hiányát az 1989-90-es magyar rendszerváltás alkotmányozásába, mint a jelenlegi „alkotmányos ellenforradalom” egyik lehetséges okát magam is többször szóvá tettem,¹⁰ az legalábbis felveti a politikai elfogultság gyanúját, hogy Pokol ugyanezt nem teszi meg az Alaptörvény 2011-es megalkotását illetően, amelyből nemhogy a népet, de még a parlament ellenzéki pártjait is kihagyták.)

⁵ Roman Herzog, a Szövetségi Alkotmánybíróság akkori elnöke, későbbi államelnök egy, a 90-es évek elejei budapesti látogatása során használta ezt leírást.

⁶ Lásd P. Norton, 'Governing Alone', *Parliamentary Affairs*, October, 2003. 544. p.

⁷ Vö.: K.D. Ewing, 'The Human Rights Act and Parliamentary Democracy', *Modern Law Review*, January 1999. 92.; M. Flinders, 'Shifting the Balance? Parliament, the Executive and the British Constitution', *Politi. cal Studies*, March 2002. 62. p.

⁸ Az új modellről lásd S. Gardbaum, *The Commonwealth Model of Constitutionalism. Theory and Practice*, Cambridge University Press, 2013. Magyarul uő.: "A konstitucionalizmus új nemzetközösségi modelljének előnyei", *Fundamentum*, 2014/1–2. 5–18. p.

⁹ Lásd C. Fusaro & D. Oliver, 'Towards a Theory of Constitutional Change', in D. Oliver & C. Fusaro (Eds.), *How Constitutions Change – A Comparative Study*, Hart Publishing, 2011. 417–418. p.

¹⁰ Legutóbb lásd Gábor Halmai, *An Illiberal Polity in the Euro-Atlantic World Lessons from Hungary's Backsliding*, in *The State of the Transatlantic World*, The Transatlantic Academy, 2015.

Ahogy Ran Hirschl nyomán Pokol megállapítja, az 1990-es évek elején alkotmányos modellváltás történt Izraelben is, ami megváltoztatta a korábbi, a brit alkotmányos hagyományra épült korlátlan törvényhozói szuverenitás rendszerét, és lehetővé tette a törvények bíróság előtt megtámadását.¹¹ Az Aharon Barak vezette Legfelső Bíróság aktivizmusa az 1990-es évek elején azonban reakció volt a Likud 1977-es választási sikere utáni, az ortodox vallási pártoknak tett engedményeire. Ezek ugyanis veszélybe sodorták az 1948-as államalapításkor született status quo megállapodások egy részét, kétségbe vonták Izrael állam demokratikus jellegét, és egy teokrácia irányába mutattak.¹² Ezért nevezte a Labor 1992-es választási győzelme után az emberi jogokról elfogadott két Alaptörvényt Barak ‘alkotmányos forradalomnak’.¹³

Ezek az alkotmányos modellváltások tehát a ma már a világ egyetlen alkotmányos demokráciájában sem létező, korlátlan parlamenti szuverenitáson alapuló monista rendszereknek a dualizmus irányába tett, az adott országok alkotmányozóinak saját döntésein alapuló apróbb lépéseit jelentették, és semmiképpen nem az amerikai hatalomegosztási rendszer átvételét. Ezzel ellentétben Magyarország 2011. évi Alaptörvényének elfogadása látszólag éppen ellentétes irányba mozdult el: az 1990-2010 között létezett, nagyrészt német mintát követő konszenzuális parlamenti demokrácia felől egy abszolút parlamenti szuverenitást megvalósító, Westminster-i kormányzati rendszer felé, ugyanakkor annak több száz éve alatt kialakult politikai kulturális korlátai nélkül. Pokol a minden konszenzus nélküli módon kidolgozott Alaptörvény tervezetéről ekként nyilatkozott: „*A [demokratikus] hatalomgyakorlásnak ugyanis az egyik rendszere az angol modell, amely a hatalom egységén nyugszik, és a népképviselői szerv minden lényeges hatalmat egyesítve csak a demokrácia természetes hatalmi ellensúlyait (ellenzék, szabad sajtó stb.) hagyja önmagán kívül működni. A másik modell az Egyesült Államok hatalommegosztáson nyugvó rendszere, ahol egymástól független hatalmi ágak között szétosztva működik az államhatalom.*”¹⁴ Az eddig kifejtettek alapján ezzel a felfogással két problémám van. Az egyik, hogy – mint láttuk – az Európában egyáltalán nem létező amerikai elnöki rendszer mellett a dualizmusnak létezik parlamentáris változata is, ami éppenséggel meghatározó a kontinensünkön, és erről mintha Pokol teljesen elfeledkezne. A másik, hogy a hatalom egysége politikai értelemben sohasem jellemezte a brit rendszert, és mint láttuk, ma már alkotmányjogilag sem írható le így. Ennek következtében a 2011-es magyar Alaptörvény legfeljebb egy már nem létező brit ideált tarthatott szem előtt, de mivel a “winner takes it all” elve sohasem célozta a hatalom örökös megtartását, a hatalom egységének magyar törekvése inkább a törvényhozás és végrehajtás lenini egységének elvére és gyakorlatára utal, amely az egyébként az alkotmányban még szereplő hatalmi egyensúlyokat is igyekszik kiiktatni. Vagyis a korlátlan parlamenti szuverenitás angol modelljéről, mint a mai modern alkotmányosság reális alternatívájáról, valamint arról, hogy a jelenlegi magyar alkotmányos berendezkedés mint ideált ezt követte volna, véleményem szerint nem érdemes jogtudományi vitát folytatni.

---

¹¹ Lásd D. Barak-Erez, ‘From an Unwritten to a Written Constitution: The Israeli Challenge in American Perspective’, 26 *Columbia Human Rights Law Review*, 1995. 309. p.

¹² A status quo-t fenyegető veszélyekről lásd A. Ravitzky, ‘Religious and Secular Jews in Israel: A Kulturkampf?’, *The Israel Democracy Institute, Position Paper*, No. E1, 2000. 15–16. p.

¹³ A. Barak, ‘The Constitutional Revolution: Protected Human Rights’, *Mishpat Umimshal: Law and Government in Israel*, 1, No. 1. 1992, 30–31. p.

¹⁴ Lásd Pokol Béla, ‘Elismerés és kritika’, *Magyar Nemzet*, 2011. március 24.

Az alkotmánybíráskodás modelljei

Az viszont igenis értelmes tudományos diskurzus tárgya lehet, és az is világszerte, hogy a törvényhozó hatalmának milyen típusú korlátai akadályozhatják meg legeredményesebben a „többség diktatúráját.” Természetesen ezek a korlátok az egyes államok történeti tapasztalatai és egyéb adottságai szerint különbözőek lehetnek. Németország például a weimari tapasztalatok alapján irtózik a népszavazástól, és esküszik az alkotmánybíráskodásra, Svájc éppen fordítva van ezzel. Ott, ahol az alkotmánybíráskodás egyáltalán szóba jön, mint a törvényhozó és a végrehajtó hatalom ellensúlya, annak számos megoldása kínálkozik, így ezeknek előnyeiről és hátrányairól egy adott ország tekintetében érdemes és fontos vitát folytatni. Abból a tényszerűen téves kiindulópontból persze, amit a vitacikk utolsó oldalán olvashatunk, miszerint „Európa nagyobbik részében ma sem léteznek alkotmánybírók” nem érdemes vitatkozni, hiszen még egy laikus érdeklődő is pillanatok alatt megtalálja akár az Interneten is, hogy a kontinensen, amelyen 47 ország tagja az Európa Tanácsnak, 41 alkotmánybíró működik,¹⁵ de az alkotmányos berendezkedések összehasonlító kutatási adatai alapján a világ 72 „harmadik hullámos” demokráciája esetében az alkotmánybíráskodás intézményesítése a norma az alkotmányozók számára.¹⁶

A világ nagyszámú alkotmánybíróága csoportosításának meghatározó ismérve hatáskörük erőssége. Kétségtől a legnagyobb hatalommal máig is a legelsőként létrejött amerikai Legfelső Bíróság rendelkezik. Lényegében ez az a testület, amellyel kapcsolatban – megint csak Hirschl nyomán – Pokol jurisztokráciáról (juristocracy) beszél, figyelmen kívül hagyva, hogy ehhez hasonló hatalmú alkotmánybíróági funkciót betöltő szervezet nem létezik, és hogy a washingtoni bíróság egyre inkább elszigetelődik a világban, hiszen ő maga excepcionalista ítélkezési gyakorlatában nem figyel más bíróságra¹⁷, döntéseinek befolyása pedig fokozatosan csökken más bíróságokra¹⁸.

Miként az alkotmányosság új tendenciáiról, akként az alkotmánybíráskodás ehhez kapcsolódó új típusairól sem vesz tudomást a vitacikk szerzője, talán azért, mert ezekkel kapcsolatban már nehéz lenne az alkotmánybírói főhatalom hangzatos vádját emlegetni, és így az ellenük vívott ideológiai harc is értelmetlen. Pedig a gyenge alkotmánybíráskodás különböző formáinak ma már könyvtári irodalma van. Stephen Gardbaum már említett nemzetközi modellje mellett bizonyos eltérésekkel, de egyaránt az alkotmánybíráskodás gyenge formáját támogatja Mark Tushnet (‘weak-form of judicial review’),¹⁹ Jeremy Waldron (‘weak judicial review’)²⁰, Jane L. Hiebert (‘the parliamentary bill of rights model’),²¹ Alison L. Young (‘the dialogue model’, ‘the model of democratic dialogue’)²², Kent William Roach

¹⁵ Ennyi testület csatlakozott önként az Európai Alkotmánybírók Konferenciája elnevezésű szervezethez. Köztük 34 elnevezése szerint is Alkotmánybíró (Constitutional Court), 6 Legfelső Bíróság (Supreme Court), 1 pedig, a liechtensteini Állami Bíróság (State Court) alkotmánybíráskodási funkcióval. <http://www.confueconstco.org/en/common/home.html>

¹⁶ T. Ginsburg, *Judicial Review in New Democracies: Constitutional Courts in Asian Cases*, Cambridge University Press, 2003. 6. p.

¹⁷ Lásd erről részletesen M. Ignatieff, M., (Ed.), *American Exceptionalism and Human Rights*, Princeton University Press, 2005.

¹⁸ D. S. Law & M. Versteeg, ‘The Declining Influence of the United States Constitution’, 87 *New York University Law Review*, 2012.

¹⁹ M. Tushnet, ‘Alternative Forms of Judicial Review’, 101 *Michigan Law Review*, 2003. 2781. p.

²⁰ (J. Waldron, ‘The Core of the Case Against Judicial Review’, 115 *Yale Law Journal*, 2006. 1354. p.

²¹ J. L. Hiebert, ‘Parliamentary Bill of Rights. An Alternative Model?’, 69 *Modern Law Review* 7, 2006. 3. p.

²² A.L. Young, *Parliamentary Sovereignty and the Human Rights Act* (2009), Oxford: Hart Publishing, 5. fejezet

(‘dialogic judicial review’)²³. A magyar nyelvű jogtudományi irodalomban Györfi Tamás három altípusát különbözteti meg a gyenge alkotmánybíráskodásnak: a korlátozott, a nem végleges, valamint az önkorlátozó bírói felülvizsgálatot.²⁴ Az elsőre példa Ausztrália, ahol az alkotmány nem tartalmaz alapjogi katalógust, a másodikra Kanada, Új-Zéland és Nagy-Britannia, ahol alkotmányossági kérdésekben a végső szót elvileg a törvényhozó mondja ki, és a harmadikra a skandináv országok, ahol a bírói felülvizsgálat nem is az alkotmányon, hanem az önkorlátozó bírói gyakorlaton alapul.

Az alkotmányértelmezés fajtái

Ugyancsak fontosak azok a jogtudományi kutatások, amelyek az alkotmánybíráskodással foglalkozó testületek, vagy akár csak az egyes bírák inkább aktivista vagy morális, illetve inkább semleges vagy nem-morális alapú alkotmányértelmezési felfogásával foglalkoznak.²⁵ *Pokol a vitacikkben is olvasható támadása az aktivizmus és a morális értelmezés ellen komoly műltra tekint vissza. Ő volt az, aki már az első magyar Alkotmánybíróság gyakorlatának kezdetétől fogva képviselte ezt a kritikai álláspontot.* A magyar jogtudományi irodalomban ő tette az első, meglehetősen korai kísérletet az Alkotmánybíróság, és ezen belül az egyes bírák első két éves gyakorlatának értékelésére és beskatulyázására az „aktivista alapjogász” illetve a „parlamentari törvénybarát” kategóriájába. Alapjogi aktivizmus-kritikájának lényege, hogy az Alkotmánybíróság törvényt megsemmisítő gyakorlata nem alapulhat olyan „szuperabsztrakt” alaptörvényi formulákon, mint amilyen a jogállamiság, az emberi méltóság vagy a jogegyenlőség. Az aktivizmus irányába tett „nagy fordulatot” szerinte a 8/1990. (IV. 23.) AB határozat jelentette. Ez a döntés a Munka Törvénykönyvének azt a rendszerváltás előtti rendelkezését minősítette alkotmány sértőnek, amely a szakszervezeteket felhatalmazta arra, hogy a dolgozókat – akkor is, ha történetesen nem szakszervezeti tagok –, akár kifejezett akarattal ellenére, külön meghatalmazás nélkül is képviselhessék. A megsemmisítés alapja az alkotmánynak az emberi méltóságot garantáló szabálya volt, melyet az alkotmánybírák (az előadó Sólyom javaslatára) az ítélet indokolásában az „általános személyiségi jog” egyik megnyilvánulásának tekintettek. Ez az alkotmányban nem szerepeltetett, az emberi méltósághoz való jogból kiolvasztott jog Sólyomék felfogása szerint „anyajog”, „azaz olyan szubszidiárius alapjog, amelyet mind az Alkotmánybíróság, mind a bíróságok minden esetben felhívhatnak az egyén autonómiájának védelmére, ha az adott tényállásra a konkrét, nevesített alapjogok egyike sem alkalmazható.” Ezt az idézetet tekintette Pokol az „aktivista krédónak”, amellyel szerinte az alkotmányos kötöttség minimuma is eltűnt az erre alapozó alkotmánybírási döntésekből, és csak a csupasz igazságérzet maradt azok alapja²⁶.

A sokszor megismételt felfogás azután megjelent Pokol alkotmánybírói munkásságában is. A 27/2013. (X. 9.) AB határozathoz fűzött párhuzamos indokolás érvelése nagyon hasonló ahhoz, mint amivel a Sólyom László vezette testületet bírálta két évtizeddel korábban. Ugyancsak az aktivizmus vádja fogalmazódik meg a 42/2012. (XII. 20.) AB határozathoz fűzött különvéleményében, mely szerint „a törvény előtti egyenlőség ‘általános

²³ K. Roach, ‘Dialogic Judicial Review and its Critics’, 23 *Supreme Court Law Review*, second series, 2004. 49. p.

²⁴ Lásd Györfi Tamás, ‘A „gyenge” alkotmánybíráskodás. Modellek és kilátások’, *Fundamentum*, 2015/2–3.

²⁵ E kétféle alkotmányértelmezési módszer megkülönböztetéséről lásd Györfi Tamás, ‘In Search of a First-person Plural, Second-best Theory of Constitutional Interpretation’, *German Law Journal*, Vol. 14. No. 08 (August) 2013. 1077–1107. p.

²⁶ Lásd Pokol Béla, *A magyar parlamentarizmus*. Cserépfalvi kiadása, Budapest, 1994. V. fejezet.

jogegyenlőséggé' túlfeszítve végtelenen korlátozza a demokratikus akaratképzést" ²⁷. A 13/2013. (VI. 17.) AB határozathoz írott különvéleményében kifejti, hogy ha az Alkotmánybíróság az írott alaptörvényi előírások és az alkotmánybírósági törvény rendelkezései helyett saját döntéseiben kifejtett normákat tekinti alapnak a törvényi rendelkezések és a bírói határozatok megsemmisítésénél, akkor valójában „alkotmányoligarchiává” válik. A 32/2013. (XI. 22.) AB határozathoz csatolt párhuzamos véleményében pedig azzal vádolja az Alkotmánybíróságot, hogy követve a régebbi összetételű testületek „ultraindividualizmusát” már hozzá is járult az „alkotmányoligarchia” kialakulásához. Majd a 34/2013. (XI. 22.) AB határozathoz írott különvéleményében a szuverén alkotmányozást fenyegető legkomolyabb veszélyről beszél ²⁸.

Nem arról van szó, hogy az alkotmány szövegéhez szigorúan ragaszkodó alkotmányértelmezési metódus ne lenne ismert szerte a világban. A textualista, illetve originalista alkotmányértelmezés legismertebb képviselője az amerikai Legfelső Bíróság konzervatív bírójája, Antonin Scalia, aki – Pokolhoz hasonlóan – nem fogadja el olyan fogalmak alkalmazását az alkotmányértelmezés során, amelyek nem szerepelnek az alkotmány szövegében, sőt amelyek az alapító atyák idejében nem is lehettek ismertek. ²⁹ A textualista és originalista felfogás általában azzal is együttjár, hogy annak képviselői elutasítják mind a külföldi, mint a nemzetközi jog használatát az alkotmány értelmezése során. Miként Scalia, akként Pokol sem akar hallani idegen alkotmánybíróságok vagy nemzetközi bíróságok, mint az Emberi Jogok Európai Bírósága esetjogának idézéséről saját döntéseik indoklásakor. ³⁰ Pokol a már idézett véleményeiben is, de a 33/2013. (XI. 22.) AB határozathoz írott párhuzamos véleményében is hosszasan értekezik a külföldi és nemzetközi jog alkotmányértelmezéskor történő használatának veszélyeiről a globális alkotmányoligarchia kialakulásának folyamatában.

Ahogy ezt az elmúlt években két monográfiában ³¹ is kifejtettem, magam másként vélekedek ezekről a dolgokról. Én úgy látom, hogy az alkotmánybíráskodás feladatát ellátó

---

²⁷ Lényegében ennek a sajátos egyenlőségi felfogásnak kifejeződése jelenik meg egyebek között Pokolnak azokban a már megválasztása előtt is, és azóta képviselt nyíltan etnikai diszkriminatív nézeteket valló véleményeiben is. Egy megválasztása előtt írt cikkében például azt javasolta, hogy függesszék fel az egyenlő bánásmódról szóló törvény hatályát a magánszemélyek (pl. étteremtulajdonosok) vonatkozásában, „ha az adott településen az előzetes tapasztalatok alapján a közvéleményben meghatározott nemzeti vagy etnikai kisebbséghez tartozók esetében fokozott bünelkövetés valószínűsége vált bevetté [...]. Az Egyenlő Bánásmód Hatóságnak az etnikai kisebbséghez tartozás esetén a panaszok elbírálásánál mindig az érintett település közvéleményének előzetes tapasztalataiból kell kiindulnia.” Lásd Pokol Béla, 'Magánszféra és egyenlő bánásmód'. *Magyar Nemzet*, 2010. augusztus 27.

²⁸ A tudományosság látszatának felkeltése érdekében itt a magyar alkotmánybírósági gyakorlatban szokatlan módon két jogirodalmi hivatkozást is használ: Ph. Allott, 'The Emerging International Aristocracy', *International Law and Politics*, Vol. 35. 2003, pp. 309-338, és Ch. Elmendorf, 'Advisory Counterparts to Constitutional Courts', *Duke Law Journal*, 2007/4. 953-1028. p.

²⁹ Lásd Scalia különvéleményeit a 'privacy' fogalmának használatáról az abortusz, illetve a konszenzuális homoszexuális aktusok büntetőjogi megítélésének alkotmányossága kapcsán: *Planned Parenthood v. Casey*, 505 U.S. 833 (1992), illetve *Lawrence v. Texas*, 539 U.S. 558 (2003). Scalia textualista originalizmusának legújabb összefoglalása a Reading Law: The Interpretation of Legal Texts címmel Bryan A. Garnerrel közösen írott, 2012-ben megjelent könyvében olvasható. Eszerint a textualista értelmezés alapja az, ahogyan egy, a nyelvet jól értő, reálisan gondolkodó olvasó érthette a szöveget annak keletkezésékor. Scalia és szerzőtársa ezzel az értelmezési módszerrel szemben határozottan elutasítja mind a szöveg alkotói szándékán alapuló, mind pedig annak következményeire, vagyis az „élő alkotmányra” építő értelmezéseket.

³⁰ Scalia a Lawrence kontra Texas döntéshez fűzött különvéleményében kifejti: „a Bíróság vitája a külföldi felfogásokról nem egyéb mint értelmetlen dicta, vagyis kötelező erőt nélkülöző magyarázat, ami ugyanakkor veszélyes, hiszen a Bíróság nem kényszeríthet idegen hangulatokat, hóbortokat és divatokat az amerikaiakra”.

³¹ Lásd Halmai Gábor, Alkotmányjog – emberi jogok – globalizáció. Az alkotmányos eszmék migiciója, L'Harmattan, 2013., illetve Gábor Halmai, Perspectives on Global Constitutionalism. The Use of Foreign and International Law by Domestic Courts, Eleven International Publishing, 2014. Pokol Béla a globális alkotmányoligarchiáról írott említett írásaiban nem említi munkáimat, de hogy egyike lehetek kritikája

nemzeti bíróságok saját alkotmányaik értelmezése során egyre gyakrabban használnak külföldi és nemzetközi jogi hivatkozásokat döntéseik megalapozásához. Ez a gyakorlat, amely korábban az alkotmányjogban elképzelhetetlen volt, és amelyet Scalia és Pokol említett kritikáin túl is több bíró és tudós kárhoztat, szintén az egyik jele a modern alkotmányosságot is elérő globalizációnak, és egyebek között következménye annak a fokozódó párbeszédnek, amely a világ alkotmányos kérdésekben döntési jogkörrel rendelkező felső bíróságainak bírái között kialakul; részben egymás döntéseinek idézése, részben személyes találkozások révén. Ami az egyre szaporodó számú nemzetközi bírói fórumot illeti, közöttük különösen erős az egymás értelmezési technikájának követésében megnyilvánuló dialógus.³²

Az alkotmánybíráskodást folytató bíróságok a következő három kategória egyikébe sorolhatóak: olyanok, amelyek nem használnak külföldi jogot (az Egyesült Államok Legfelső Bírósága rendkívül ritkán hivatkozik külföldi bírósági döntésekre); olyanok, amelyek alkalmazzák a külföldi jogot, anélkül, hogy kifejezetten hivatkoznának rá (mint például a magyar Alkotmánybíróság); valamint végül a gyakran idéző bíróságok (mint például a dél-afrikai Alkotmánybíróság). Egyes jogtudósok véleménye szerint az utóbbi két kategóriába tartozó bíróságok részéről akár kialakulhat egyfajta konvergencia a saját és a nekik exportáló jogrendszerek között, anélkül, hogy a globalizáció folyamata az exportőr és az importőr bármiféle uniformitását tételezné fel.

Fontos azonban hangsúlyozni, hogy a külföldi jog és olykor a nemzetközi jog felhasználása alatt tipikusan az egyik nemzeti jog, illetve a nemzetközi jog használatát értjük egy másik jogrendszerben; mégpedig úgy, hogy a külföldi és a nemzetközi jog a hazai jog értelmezését szolgálja, és semmiképpen sem közvetlen alkalmazásról van szó a hazai bíróságok részéről. Vagyis, itt valójában a külföldi és nemzetközi jog transznacionális felhasználása áll a középpontban. Az idézett külföldi és nemzetközi esetek nagyon különböző hatással lehetnek az idéző bíróság joggyakorlatára. Gyengébb a befolyás, ha a bíró pusztán megemlíti az esetet, és értelemszerűen erősebb, ha követi is annak megoldását, és egészen sajátos helyzetről van szó, mikor a bírónak azért van szüksége az idegen példára, hogy éppen az abban szereplővel ellentétes megoldása mellett tudjon meggyőzőbben érvelni, vagyis elhatárolódjon a mintától. Az idézett külföldi jog autoritása tehát – eltekintve azon esetektől, amikor a nemzetközi jog kötelezően alkalmazandó – az értelmezési eljárásban kizárólag meggyőző erején nyugszik. Vagyis szó sincs valamiféle alkotmányjogászai vagy bírói oligarchák összeesküvéséről, ahogyan Pokol vizionálja, hanem alkotmányjogi problémák megoldásában más országok hasonló döntéseiben lévő meggyőző érvek opcionális felhasználásáról. Ennek a meggyőző erőnek a növekedése az „alkotmányos kereszteződés” legfontosabb tényezője.³³

Természetesen a külföldi és nemzetközi jog nemzeti alkotmányértelmezés során történő elutasításának Pokol és mások által képviselt álláspontjával nincs gondom. Sőt, még a strasbourgi emberi jogi bíróság „expanzív szerződés-értelmezésének” kritikájával sem, legfeljebb megjegyezném, hogy az általa idézett bírálatoknál lényegesen több és fajsúlyosabb

---

tárgyainak, azt valószínűsíti, hogy a magam könyveiben egyetértéssel hivatkozott művek jelentős része megjelenik írásaiban mint bírálatok célpontja.

³² Lásd: Ruti Teitel – Rob Howse, *Cross-Judging: Tribunalization in a Fragmented but Interconnected Global Order* (2009), *New York University Journal of International Law and Politics*, Vol. 1, 988–89. Ezt a munkát hozzám hasonlóan Pokol is idézi most vitára bocsátott cikkében, csakhogy úgy, mintha a szerzők elleneznék a dialógust, vagyis éppen ellentétesen az ő intenciójokkal.

³³ Anne-Marie Slaughter abból indul ki, hogy a nemzeti alkotmányos rendszerek növekvő módon „kereszteződnek” egymással („constitutional cross-fertilization”), ami jobb alkotmányok és (alkotmány)bírói döntések megszületéséhez vezethet. Lásd A-M. Slaughter, *A New World Order* (2004), Princeton University Press, Princeton and Oxford, 65 – 103. p. Pokol erre a munkára is hivatkozik, de itt sem derül ki, hogy a szerző kifejezetten szorgalmazza a bíróságok együttműködését, sőt úgy véli, hogy ez ideális esetben a jövőre nézve egy „globális jogrendszer” kialakulásához is hozzájárulhat.

jogtudományi irodalom kárhóztatja a Bíróságot, hogy nagyon kevésbé alkalmazza a 'pilot judgment'-ek gyakorlatát, éppen az olyan új demokráciák esetében, mint Magyarország, és a többi Közép- és Kelet-európai új demokrácia, mert fél az alkotmánybíráskodás vádjától³⁴. Ezek tehát ugyancsak olyan kérdések, amelyekről lehet és érdemes is jogtudományi vitát folytatni. Amin viszont nem érdemes vitázni, az egy adott országra nézve önkéntes alávetés folytán kötelező nemzetközi jogi normák alkalmazása. Ebben különbözik Pokol felfogása a legtöbb excecionalistáétól, beleértve a magyar Alkotmánybíróság jelenlegi többségét alkotó azon bíró-társainak nagy részét is, akiket pedig a jelenlegi kormánytöbbség minden konszenzus nélkül választott meg.

A 2013 áprilisa, a nyolcadik konszenzus nélküli alkotmánybíró-jelölt hivatalba lépése óta politikai értelemben a kormányhoz lojális testület³⁵ többsége ugyanis – feltehetően a jogászai szakmájuk iránti lojalitás okán – legalábbis a döntések nyelvezete szintjén fenntartotta a nemzetközi jog és az európai intézmények iránti respektusát. Ez nem feltétlenül jelenti azt is egyszersem, hogy a többséghez tartozó bírák döntéseik tartalmában is hajlandóak minden esetben tiszteletben tartani az állam nemzetközi kötelezettségvállalásait, de tartózkodnak attól, hogy az Alaptörvény Q)³⁶ és E)³⁷ pontjaiban – még az 1989. évi Alkotmány 7. cikkénél is „nemzetközi jog-barátabb” módon³⁸ – megfogalmazott kötelezettségek ellen érveljenek. Az Alkotmánybíróság az Alaptörvény hatálybalépését követően is demonstratív módon kiáll a nemzetközi jogi kötelezettségek figyelembe vétele mellett.

A 61/2011. (VII. 13.) AB határozatban például ez eképpen fejeződik ki: „A nemzetközi szerződésekbe foglalt alapelvek alapján a Magyar Alkotmánynak vannak olyan megváltoztathatatlan részei, amelyek megváltoztathatatlansága nem az alkotmányozó hatalom akaratán, hanem leginkább a *ius cogens* és azokon a nemzetközi szerződéseken alapulnak, amelyeknek a Magyar Köztársaság is részese. A nemzetközi szerződésbe foglalt alapelvek és a nemzeti alkotmányos rendszerek összhangját ugyanis biztosítani kell. [...] A *ius cogens* normái, alapelvei és alapvető értékei együttesen olyan mércét alkotnak, amelynek minden következő alkotmánymódosítás és Alkotmány meg kell, hogy feleljen.” Később, a 32/2012. (VII. 4.) AB határozatban megfogalmazzák, hogy “még inkább igaz ez az Európai Unió jogát érintően. Az Alaptörvény E) cikk (2) bekezdése alapján Magyarország az Európai Unióban tagállamként való részvétele érdekében nemzetközi szerződés alapján – az alapító szerződésekből fakadó jogok gyakorlásához és kötelezettségek teljesítéséhez szükséges mértékig – az Alaptörvényből eredő egyes hatásköreit a többi tagállammal közösen, az Európai Unió intézményei útján gyakorolhatja.”

³⁴ Ilyen kritikára lásd például W. Sadurski, 'Partnering with Strasbourg: Constitutionalisation of the European Court of Human Rights, the Accession of Central and East European States to the Council of Europe, and the Idea of Pilot Judgments', *Human Rights Law Review*, 9:3 (2009), 397–453. p. Egyébként csak remélni lehet, hogy az a személy, aki az alkotmánybíráskodás elvi ellenfeleként elfogadta a jelölést a magyar Alkotmánybíróságra, a strasbourgi bíróság ádáz ellenfeleként nem jelölteti majd magát a 2017-ban megüresedő magyar bírói posztra.

³⁵ Lásd erről részletesen: Halmai Gábor, 'In memoriam magyar alkotmánybíráskodás. A pártos Alkotmánybíróság első éve', *Fundamentum*, 2014/1–2. 36–64. p.

³⁶ A Q) cikk (2) bekezdése értelmében: “Magyarország nemzetközi jogi kötelezettségeinek teljesítése érdekében biztosítja a nemzetközi jog és a magyar jog összhangját.”

³⁷ Az E) cikk (2) és (3) bekezdése eképpen rendelkezik: „(2) Magyarország az Európai Unióban tagállamként való részvétele érdekében nemzetközi szerződés alapján – az alapító szerződésekből fakadó jogok gyakorlásához és kötelezettségek teljesítéséhez szükséges mértékig – az Alaptörvényből eredő egyes hatásköreit a többi tagállammal közösen, az Európai Unió intézményei útján gyakorolhatja. (3) Az Európai Unió joga – a (2) bekezdés keretei között – megállapíthat általánosan kötelező magatartási szabályt.”

³⁸ A két alkotmányos rendelkezés összehasonlítását lásd P. Sonnevend, 'The Role of International Law in Preserving Constitutional Values in Hungary – The Case of Hungarian Fundamental Law and International Law', in Z. Sente – F. Mandák – Zs. Fejes (eds.), *Challenges and Pitfalls in the Recent Hungarian Constitutional Development*, L'Harmattan, Paris, 2015. 244. p.

Ezzel szemben Pokol a 12/2013. (V. 24.) AB határozattal kapcsolatban a többségnek még azt a pusztán elvi megállapítását is ellenezte, mely szerint „Magyarország nemzetközi szerződéseiben vállalt, az uniós tagsággal együtt járó kötelezettségei, valamint a nemzetközi jog általánosan elismert szabályai, az azokban megjelenő alapvető elvek és értékek olyan egységes rendszert képeznek, mely sem az alkotmányozás, sem a jogalkotás, sem pedig az Alkotmánybíróság általi alkotmányossági vizsgálat lefolytatásakor nem hagyhatók figyelmen kívül.”

A 6/2014. (II. 26.) AB határozatban pedig a többség elsőbbséget biztosított az Emberi Jogok Európai Bírósága három magyar vonatkozású döntésének, megállapítva, hogy ezek figyelmen kívül hagyása egyszeresmind az Alaptörvény sérelmét is jelenti. A többségnek ezzel a nemzetközi jog, és külön is az Emberi Jogok Európai Bírósága joggyakorlata iránt kifejezésre juttatott lojalitásától Pokol ebben és más esetekben is elhatárolódott. A 3025/2014. (II. 17.) AB határozathoz fűzött párhuzamos indokolásában például így fogalmazott: „*Nem tudok egyetérteni azzal, hogy a határozat nemcsak az emberi jogi egyezményre, hanem ezen túl az EJEB gyakorlatára is alapozni kívánja döntésünket.*”³⁹ 7/2014. (III. 7.) AB határozatával kapcsolatban szintén azt kifogásolja, hogy a többség az Emberi Jogok Európai Bíróságának gyakorlatára támaszkodott érvelésében.

Pokol Béla tehát sem mint alkotmánybíró, sem mint jogtudós nem ért egyet a nemzetközi bíróságok, mint például az Emberi Jogok Európai Bírósága joggyakorlatának figyelembevételével az alkotmányértelmezés során, mert ezeket a fórumokat, amelyekhez Magyarország önként csatlakozott, a „globális alkotmányoligarchia” képviselőinek tartja.

Mint látható, annak ellenére, hogy a vitára bocsátott írás számos jogtudományi vitára nem alkalmas tételt tartalmaz, Pokol Béla munkája számos fontos alkotmányjogi- és elméleti problémát érint, amelyekkel kapcsolatban gyümölcsöző vita folytatható, ha az ellentétes álláspont képviselőit eleve nem diszkreditáljuk azzal, hogy egy globális összeesküvés részeseinek állítjuk be őket.

---

³⁹ Ezt a kritikát némileg hitelteleníti az az elég súlyos tárgyi tévedés is a vitára bocsátott cikk szövegében, mely szerint az Emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló egyezmény hozta volna létre az Európa Tanácsot, holott köztudott, hogy az 1949-ben létrejött Európa Tanács keretében született egy évvel később az Egyezmény.